معرفت اخلاقی
سال پانزدهم، شماره دوم، پیاپی ۳۶، پاییز و زمستان ۱۴۰۳، ص ۶۹-۸۸
https://creativecommons.org/licenses /by-nc /4.0

doi 10.22034/marefateakhlagi.2024.5000596

مراکز رسمی دانش اخلاق
در یکصدسالهٔ اخیر حوزهٔ علمیهٔ قم*

هادی حسین‌خانی / استادیار گروه «اخلاق» مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی
h.hosseinkhani@yahoo.com orcid.org/0000-0002-1331-4119
دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۱ – **پذیرش:** ۱۴۰۳/۰۲/۰۵

چکیده
گسترش اخلاق در جامعه تا حد زیادی بر عهده مجموعه‌هایی است که رسالت خود را فعالیت در عرصه اخلاق تعریف کرده‌اند. مراکز برخوردار از صبغهٔ حوزوی نقشی مضاعف در ترویج ارزش‌های اخلاقی ایفا می‌کنند. سؤال تحقیق حاضر این است که در دوره یکصدسالهٔ تأسیس حوزهٔ علمیهٔ قم، کدام مراکز حوزوی در حیطه اخلاق ادای تکلیف کرده‌اند و فعالیت‌های آنها چه قلمروهایی را دربر گرفته است؟ بر این اساس، هدف تحقیق حاضر شناسایی و معرفی فعالیت‌های مراکز فعال حوزوی در زمینه اخلاق در یکصد ساله اخیر است. روش تحقیق «تاریخی» به شیوه گردآوری اطلاعات به‌صورت «اسنادی» بوده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که مراکز فعال در زمینه اخلاق، صرفاً پس از انقلاب اسلامی تأسیس شده‌اند. اقدامات این مراکز عمدتاً حول محور آموزش و پژوهش متمرکز شده است. گرچه برخی مراکز موضوع تربیت و تبلیغ را نیز مد نظر قرار داده‌اند.

کلیدواژه‌ها: دانش اخلاق، مراکز رسمی، یکصدساله اخیر، حوزه علمیه قم.

* این مقاله با حمایت دبیرخانهٔ دائمی کنگرهٔ یکصدمین سالگشت بازتأسیس حوزهٔ علمیه قم و دستاوردها و نکوداشت آیت‌الله العظمی حاج شیخ عبدالکریم حائری تألیف شده است.

مقدمه

ترویج و تعمیق دانش اخلاق در جامعه از طریق عوامل متعددی صورت می‌پذیرد. در این بین، مراکزی که رسالت خود را حول محور دانش «اخلاق» قرار داده و به‌گونه‌ای رسمی به آموزش و پژوهش در زمینه اخلاق پرداخته‌اند، سهمی ویژه دارند. در آستانه یکصدساله شدن دور جدید فعالیت حوزهٔ علمیهٔ قم با محوریت مرحوم *آیت‌الله العظمی حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی*، این سؤال مطرح می‌شود که در این مدت کدام مراکز به تعمیق و گسترش ابعاد گوناگون دانش اخلاق همت گماشته‌اند؟ فعالیت مجموعه‌های مذکور چه حیطه‌هایی را دربر گرفته و نتایج حاصل از اقدامات آنها چه بوده است؟ بر این اساس، هدف پژوهش حاضر یافتن پاسخ برای سؤالات فوق است.

نتایج پژوهش حاضر می‌تواند به‌روز شدن اطلاعات هر مجموعه از فعالیت‌های خود، آگاهی یافتن از اقدامات سایر مجموعه‌ها در جهت گسترش و تعمیق دانش اخلاق، یافتن خلأها و تلاش برای برطرف کردن آنها، اجتناب از دوباره‌کاری و در نهایت، همگرایی هر چه بیشتر مراکز فعال در عرصه دانش اخلاق را به دنبال داشته باشد.

این مقاله از بین مراکز فعال در زمینه اخلاق، تنها به معرفی اقدامات هشت مجموعه پرداخته است. گرچه مراکز فعال منحصر در این تعداد نیست، لیکن به سبب محدودیت حجم نوشتار حاضر از یک‌سو و محدودیت اطلاعات مربوط به سایر مراکز از سوی دیگر، انعکاس فعالیت‌های سایر مراکز میسر نشد. امید است در تحقیقات دیگر، ثمرات ارزشمند مجموعه‌های دیگر نیز ارائه شود.

کانون‌هایی که از آنها در این نوشتار یاد شده طیفی از مراکز را دربر می‌گیرد. از تشکیلاتی با هویت کاملاً حوزوی (مانند «بنیاد علمی- فرهنگی هاد») تا مجموعه‌هایی که با وجود غلبه هویت حوزوی، از صبغه دانشگاهی نیز برخوردارند (مانند «گروه مدرسی اخلاق اسلامی» دانشگاه معارف اسلامی قم) و تا مجموعه‌هایی مردم‌نهاد که فعالان حوزوی و دانشگاهی به صورت مشترک در آن فعالیت می‌کنند (مانند «خانه اخلاق‌پژوهان جوان»).

لازم به ذکر است که گزارش ارائه شده در این مقاله مربوط به سال ۱۴۰۲می‌باشد. در معرفی هر مجموعه، نخست به پیشینه، سپس اهداف آن و سرانجام گوشه‌ای از فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی، تربیتی و تبلیغی آن اشاره شده است.

۱. بررسی مفاهیم

منظور از «فعالیت‌های آموزشی» اقداماتی- رسمی یا غیر رسمی- است که به یادگیری مخاطبان می‌انجامد.

مراد از «فعالیت‌های پژوهشی» تحقیقاتی است که در قالب‌های متنوعی همچون نشر کتاب و مجله و نیز برگزاری نشست‌ها، کرسی‌ها و کارگاه‌های علمی ارائه می‌شود.

در بخش «فعالیت‌های تربیتی» از اقداماتی یاد می‌شود که به رشد معنوی مخاطبان می‌انجامد؛ مانند برگزاری اردوهای تربیتی، دیدار با ابرار، و جلسات انس.

«فعالیت‌های تبلیغی» به اقدامات مجموعه – در فضای حقیقی و مجازی– به منظور ترویج ارزش‌های اخلاقی در جامعه اطلاق می‌شود.

۲. مراکز پیش از انقلاب اسلامی

حوزه‌های علمیه قبل از تأسیس حوزه علمیه قم توسط *آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری*، شخص‌محور و متکی به بزرگان بود و شخصیت حقوقی نداشت (عفتی، ۱۳۹۱) و بعد از تأسیس آن، تنها آموزش دروس متداول، به‌ویژه فقه و اصول در قالب ساختار درآمد. ازاین‌رو به علت مبتدی بودن نظام حوزه، زمینه ایجاد مرکزی برای پرداختن تخصصی به علوم انسانی، مانند اخلاق وجود نداشته است.

۳. مراکز پس از انقلاب اسلامی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و ساختارمند شدن مدیریت حوزه‌های علمیه، علوم اسلامی گوناگونی مد نظر قرار گرفت و کانون‌های متعددی برای تعمیق و گسترش این‌گونه علوم به وجود آمد. در این زمینه دانش اخلاق نیز با اقبال دغدغه‌مندان این رشته مواجه شد و هریک به‌گونه‌ای در پیشبرد آن کوشیدند. در این مجال، به شرحی مختصر از فعالیت‌های هشت مرکز به ترتیب تاریخ تأسیس اشاره می‌شود:

۱-۳. گروه «اخلاق» مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱-۱-۳. پیشینه

بنا به نظر رئیس محترم مؤسسه حضرت *آیت‌الله مصباح یزدی* و در جهت جذب نیروهای مستعد حوزوی و رشد معنوی آنان و به منظور تأمین الگوهای علمی و عملی و تأمین نیازهای اخلاقی و تربیتی مؤسسه و سایر مراکز حوزوی، «واحد تربیت مربی اخلاق» مجموعه فعالیت‌های خود را از سال ۱۳۸۱ آغاز نمود. این واحد در سال ۱۳۹۰ به «مرکز» تبدیل شد و در سال ۱۳۹۷ به «گروه آموزشی» تغییر وضعیت پیدا کرد.

۲-۱-۳. اهداف

– تولید علم و تدوین آثار فاخر در عرصه‌های گوناگون اخلاق اسلامی؛
– تربیت مربیان آگاه، بصیر، مهذب و کارآمد اخلاق؛
– گسترش، ترویج و تقویتِ اهتمام به امر تهذیبِ اخلاق در مؤسسه، حوزه‌های علمیه و جامعه.

۳-۱-۳. فعالیت‌ها

۱-۳-۱-۳. آموزش

برگزاری دوره‌های آموزشی کارشناسی اخلاق (۹ دوره)، ارشد تربیت مربی اخلاق (۴ دوره) و دکتری مدرّسی معارف

اسلامی با گرایش اخلاق (۲ دوره) ازجمله فعالیت‌های آموزشی «گروه اخلاق» بوده است. برگزاری دوره آموزش‌های آزاد تربیت مربی اخلاق (۶ دوره) برای قریب ۲۰۰ تن از طلاب خواهر و برادر از دیگر فعالیت‌های آموزشی گروه به شمار می‌رود. برگزاری کلاس‌های اخلاق «مدرسه علمیه رشد» (۶ پایه) نیز توسط این گروه انجام شده است.

۲-۳-۱-۳. پژوهش

۱-۲-۳-۱-۳. انتشار کتاب

– طرح تدوین مجموعه ***مکتب اخلاقی اسلام*** بر اساس دیدگاه‌های *علامه مصباح یزدی* در قالب کلان‌طرح پژوهشی شامل کلیات، مبانی، اخلاق اسلامی و تربیت اخلاقی با استفاده از فضلای متخصص در قالب نزدیک به ده جلد در دست انجام است. عمده مقالات این طرح تکمیل شده و جلد نخست این مجموعه در دست انتشار است.

– کتاب ***پیش به‌سوی احیای اخلاق*** دربر دارنده دیدگاه‌های *علامه مصباح* درباره ضرورت، اهداف، موانع و راهکارهای رشته اخلاق، اثری است که به همت دانش‌پژوهان این رشته تدوین شده است.

– کتاب‌های ***دانشنامه اخلاق کاربردی*** (۵جلد)؛ ***بنیاد اخلاق***؛ ***فلسفه اخلاق***؛ ***فراخلاق و اخلاق هنجاری***؛ ***برنامه درسی و تربیت اخلاقی***؛ ***نقش عرف در ارزش اخلاقی***؛ ***اخلاق ژنتیک از دیدگاه قرآن و اهل‌بیت*** و ***اخلاق روزنامه‌نگاری*** نیز ازجمله آثاری است که توسط سایر گروه‌های علمی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی منتشر شده است. همچنین انتشارات مؤسسه تا کنون ده‌ها اثر اخلاقی از مرحوم *علامه مصباح یزدی* منتشر کرده است.

۲-۲-۳-۱-۳. انتشار مجله

دوفصلنامه ***معرفت اخلاقی*** نشریه علمی- ترویجی «گروه اخلاق» است که تاکنون ۳۱ شماره از آن منتشر شده است.

۳-۲-۳-۱-۳. نشست‌های علمی

«قدیس (قدیسان) اخلاقی»، «معرفی مکتب تربیتی نجف» و «تأثیر عرفان بر اخلاق و اخلاق عرفانی» از جمله نشست‌های درون‌گروهی است. نشست‌های «گستره پژوهش‌های اخلاقی»، «آسیب‌های اخلاقی طلاب در حوزه علمیه»، «کاستی‌های حوزه علمیه در حوزه اخلاق»، «آینده فعالیت‌های اخلاقی و تربیتی در حوزه علمیه» و «مباحث استنباط حکم اخلاقی و اجتهاد و اخلاق»، از جمله نشست‌های علمی است که با حضور دانش‌پژوهان رشته اخلاق برگزار شده است.

۴-۲-۳-۱-۳. کرسی‌های علمی - ترویجی

کرسی‌هایی با عناوین «بررسی برهان‌پذیری گزاره‌های اخلاقی از دیدگاه شهید مطهری»، «نقش روش موعظه در تربیت اخلاقی از منظر علامه مصباح یزدی»، «نقش روش تغییر موقعیت در تربیت اخلاقی از منظر علامه مصباح یزدی»، «اصل اولویت در تربیت اسلامی از منظر علامه مصباح یزدی»، «معرفی مکتب تربیتی نجف در راستای بیانیه گام دوم انقلاب» و «ریشه رذایل اخلاقی از منظر علامه مصباح» از سوی این گروه اجرا شده است.

۳-۳-۱-۳. تربیت

اجرای برنامه‌های فرهنگی و تربیتی به منظور تقویت ابعاد عملی اخلاق طلاب مانند اردوهای تربیتی، از جمله اردوی خانوادگی اصفهان، دیدار با ابرار، جلسات انس، جلسات دعا و عزاداری معصومان﵈ در قالب «هیأت خیمه اصحاب الحسین﵇» از دیگر فعالیت‌های گروه اخلاق به شمار می‌رود.

۴-۳-۱-۳. تبلیغ

تأسیس تشکلی از سوی دانش‌پژوهان گروه در جهت عمل به تکلیف «جهاد تبیین» حول محور اخلاق، اقدام عملی گروه به منظور گسترش اخلاق و معنویت در جامعه است. این تشکل با رصد وضعیت اخلاقی جامعه، نیازها را شناسایی، برای تأمین نیازها مطالعه، نتایج مطالعات را پردازش و آنها را در قالب‌های گوناگون هنری در فضای مجازی ارائه می‌کند. فعالیت‌های تبلیغی حضوری در فضاهای حوزوی، دانشگاهی و مدارس آموزش و پرورش دیگر اقدام تبلیغی گروه است که در دست پیگیری است (مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی، بی‌تا).

۲-۳. «پژوهشکده اخلاق و معنویت» پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

۱-۲-۳. پیشینه

این پژوهشکده از سال ۱۳۸۲ با عنوان «گروه اخلاق و تربیت» فعالیتش را آغاز کرد و در سال ۱۳۸۶ با ظرفیت دو گروه پژوهشی و اختصاص نام «مرکز» به فعالیت‌های خود ادامه داد. از سال ۱۳۹۶ با افزوده شدن «گروه اسلام و مطالعات معنویت» دور جدید فعالیت‌ها ذیل عنوان «پژوهشکده اخلاق و معنویت» با سه گروه پژوهشی «اخلاق»، «تربیت» و «اسلام و مطالعات معنویت» آغاز شده است.

۲-۲-۳. اهداف

- شناخت و استنباط کلان‌نظریه اسلامی در زمینه اخلاق، رشد اخلاقی، تربیت اخلاقی و معنویت؛

- بازخوانی انتقادی نظریات غربی در زمینه روش‌شناسی اخلاق کاربردی، نظریه‌های معاصر در رشد و تربیت اخلاقی و معنویت عرفی‌گری (سکولار) و فرانوگرا (پست‌مدرن) و تبیین و ارائهٔ آموزه‌های اسلامی در این زمینه‌ها؛

– استخراج نظام مسائل نظری و چالش‌ها و معضلات عینی جامعه ایران معاصر در حوزه اخلاق، تربیت و معنویت و تلاش در حل معضلات پربسامد؛

– گفتمان‌سازی نخبگانی در زمینه‌های اخلاق کاربردی، تربیت اخلاقی و معنویت اسلامی.

۳-۲-۳. فعالیت‌ها

فعالیت‌های پژوهشکده در قالب طرح‌های تحقیقاتی و برگزاری نشست‌های علمی، کرسی‌های ترویجی و کارگاه‌های علمی و صورت می‌گیرد.

۱-۳-۲-۳. طرح های تحقیقاتی

طرح‌های تحقیقاتی پژوهشکده در قالب کلان‌طرح‌ها انجام می‌شود:

در کلان‌طرح «الهیات اخلاق» آثاری از قبیل «استنباط آموزه اخلاقی از متون و ادله لفظی»، «فقه و اخلاق اسلامی: مقایسه‌ای علم‌شناختی»، «تعارضات اخلاقی و دانش اصول فقه» و «کتاب‌شناخت اخلاق اسلامی» منتشر شده است.

در کلان‌طرح اخلاق کاربردی کتاب‌های ***مدل‌های اخلاق کاربردی: پژوهشی روش‌شناختی***؛ ***عدالت در عداوت: بایسته‌های اخلاقی تعهد به عدالت در تخاصم و دشمنی***، ***اخلاق تبلیغ دین: منشور اخلاقی مبلغان در سیره اهل‌بیت*** و چند اثر دیگر به چاپ رسیده است.

کتاب‌های ***راهنمای رشد اخلاقی***(ترجمه) و ***نظریه‌های کلاسیک شناختی- تحولی در رشد اخلاقی*** در قالب کلان‌طرح‌های مبانی روان‌شناختی تربیت اخلاق دینی منتشر شده است.

آثاری که در قالب کلان‌طرح‌های تربیت اخلاقی به چاپ رسیده، عبارت است از: ***تربیت توحیدی*** (ترجمه) و ***نقش مربی در تربیت اخلاقی- معنوی***.

در کلان‌طرح امر جنسی در ایران معاصر، کتاب ***درآمدی بر مبانی و روش‌های روان‌شناختی- تربیتی عفاف و حجاب*** منتشر شده است.

جریان‌شناسی انتقادی عرفان‌های نوظهور؛ ***معنویت‌گرایی جدید: مؤلفه‌های مفهومی، لوازم اعتقادی و نشانه‌های گفتمانی***؛ و ***شبهه جنبش‌های معنوی: درآمدی بر پیشگیری و رهاسازی*** کتاب‌هایی است که در کلان‌طرح تحلیل و نقد عرفان‌های غیر اسلامی به چاپ رسیده است.

برخی از آثار چاپ‌شده در کلان‌طرح جریان‌شناسی و روش‌شناسی مطالعات معنویت عبارت است از: ***عرفان و بایسته‌های عرفان‌پژوهی در گفتگو با دانشوران***؛ ***درآمدی بر مطالعات معنویت***؛ و ***درآمدی بر مطالعات معنویت در علوم انسانی***.

کلان‌طرح بازخوانی معنویت‌های اسلامی و معرفی معنویت ثقلین نیز کتاب‌های ***فرهنگ آثار عرفان اسلامی*** و ***مدل‌های قرآنی روایی در تبیین زیستن معنوی*** را در دست چاپ دارد.

۲-۳-۲-۳. نشست‌های علمی

برخی از نشست‌های علمی «گروه اخلاق» عبارت است از: «خودکنترلی و قضاوت اخلاقی»، «کاربست اصل‌گرایی اخلاق در مسائل زیست–پزشکی»، «الگوی رفع تعارض ادله و انسجام‌بخشی تئوریک نظریه و عمل دینی» و «چالش‌های اخلاق مددکاری اجتماعی در جهان امروز».

در «گروه تربیت» نشست‌های علمی متعددی برگزار شده است؛ از جمله: «اصول برنامه‌ریزی درسی تربیت اخلاقی»؛ «سایبری شدن آموزش دانش‌آموزان و آسیب‌های جنسی»؛ «بررسی پدیده همباشی (ازدواج سفید) به‌عنوان رقیبی برای نهاد سنتی خانواده»؛ و «روان‌درمانگری اخلاقی».

نشست‌های علمی «مفهوم‌شناسی معنویت»؛ «مفهوم معنویت در گفتمان انقلاب اسلامی»؛ «شیوه‌های مواجهه با افراد در معرض معنویت‌گرایی جدید»؛ «رابطه معنویت و فلسفه اسلامی»؛ «Shia Spirituality»؛ و «New Age Spirituality» نمونه‌هایی از نشست‌های علمی «گروه اسلام و مطالعات معنویت» است.

۳-۳-۲-۳. کرسی‌های علمی

گروه‌های سه‌گانه کرسی‌های ترویجی آنچه را در پی می‌آید، برگزار کرده‌اند: «روش‌شناسی اخلاق کاربردی»؛ «معرفی و نقد روش‌شناسی استقراگرایانه در اخلاق کاربردی»؛ «مفهوم‌شناسی و گونه‌شناسی تعارض اخلاقی»؛ «نقد کتاب رویکردهای نوین تربیت اخلاقی»؛ «نقد کتاب تربیت اخلاقی»؛ «مفهوم معنویت در عصر پست‌مدرن»؛ «چالش‌های معنویت‌گرایی جدید در عرصه‌های اخلاق اجتماعی»؛ «تحلیل گونه‌های معنویت‌گرایی در ایران»؛ و«معنویت به مثابه دانش مستقل».

۴-۳-۲-۳. کارگاه‌های علمی

کارگاه‌های علمی «کارگاه آموزشی پیوست‌نگاری فرهنگی»؛ «مسئله‌شناسی معنویت‌پژوهی»؛ «جریان‌شناسی و ارزیابی مطالعات معنویت شیعی»؛ «معنویت اسلامی و چالش‌های جهان معاصر»؛ «معنویت و سازمان»؛ «معنویت و جامعه‌شناسی»؛ و «معنویت و درمانگری» برخی از کارگاه‌هایی است که توسط گروه‌های پژوهشکده اجرا شده است (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۲).

۳-۳. «بنیاد علمی- فرهنگی هاد»

۱-۳-۳. پیشینه

این مجموعه که فعالیت اولیه آن با عنوان «مؤسسه دارالهدی» در سال ۱۳۸۳ آغاز شد، تحت نظارت حضرت *آیت‌الله ناصری* و با مدیریت فرزند بزرگوار ایشان جناب *حجت‌الاسلام والمسلمین آقای حاج شیخ جعفر ناصری* از سال ۱۳۹۱ در دو شهر قم و اصفهان فعالیت‌های گوناگون خود را آغاز کرده است.

۲-۳-۳. اهداف

- تبیین و ترویج معارف اهل‌بیت﵈ با تأکید بر آموزه‌های اخلاقی- تربیتی؛
- ایجاد، گسترش و تعمیق فضای اخلاقی و ایمانی در سطح حوزه علمیه و جامعه؛
- ارتقای سطح بینش و دانش طلاب و اقشار گوناگون جامعه در جهت محور فعالیت بنیاد؛
- تربیت مربیان و طلاب توانمند به منظور تحقق اهداف فوق‌الذکر.

۳-۳-۳. فعالیت‌ها

۱-۳-۳-۳. آموزش

«بنیاد علمی- فرهنگی هاد» علاوه بر مدارس علمیه در سطوح مقدماتی و عالی، دارای مراکز تخصصی ذیل است:

- «مرکز تخصصی اخلاق قم» (سطح دو و سه: رشته اخلاق و تربیت اسلامی؛ سطح چهار: دو رشته اخلاق و تربیت اسلامی و عرفان شیعی)؛
- «مرکز تخصصی اخلاق» اصفهان (سطح دو و سه: رشته اخلاق و تربیت اسلامی)؛

عقاید، قرآن و اهل‌بیت﵈؛ «پیرااخلاق» (طب و اخلاق)؛ «مکاتب و نحله‌های اخلاقی غیراسلامی و غیردینی»؛ و «پژوهش‌های جدید و دروس کاربردی» عناوین اصلی آموزشی مراکز تخصصی اخلاق است.

۲-۳-۳-۳. پژوهش

در سال ۱۳۸۳ معاونت پژوهش «مؤسسه فرهنگی دارالهدی» تأسیس شد و با شکل‌گیری «بنیاد علمی- فرهنگی هاد» در سال ۱۳۸۹، «مؤسسه فرهنگی دارالهدی» در ساختار صفی این بنیاد قرار گرفت و نظر به اهمیت مباحث پژوهشی در حوزه اخلاق و تربیت، در سال ۱۳۹۳ به «پژوهشکده بنیاد علمی- فرهنگی هاد» تبدیل گردید تا مطالعه، تحقیق و ترویج در حوزه اخلاق اسلامی را رشد و عمق بخشد.

این پژوهشکده پنج گروه علمی با عناوین «تربیت اخلاقی»، «علوم پیرااخلاق»، «سیره با رویکرد اخلاقی»، «اخلاق صنفی» و «عرفان شیعی» دارد که سه گروه نخست آن اکنون فعال است.

۳-۳-۳-۳. انتشارات

۱-۳-۳-۳-۳. کتاب

تا کنون بیش از پنجاه جلد کتاب با موضوع «اخلاق» در «بنیاد علمی- فرهنگی هاد» منتشر شده و اکنون مراحل پایانی انتشار ده اثر اخلاقی در حال سپری شدن است. کتاب‌های ***درآمدی بر فقه اخلاق***؛ ***رنج گنج***؛ ***یگانه آشنا***؛ ***رسم بندگی*** از جمله آثار منتشر شده توسط این بنیاد است.

۳-۳-۳-۳-۲. مجله

دوفصلنامه ***هاد*** نشریه علمی تخصصی مرکز تخصصی اخلاق است که دو شماره از آن تا کنون به زیور طبع آراسته شده است. همچنین فصلنامه ***راه رشد*** که به موضوعات مربوط به طلبگی اختصاص دارد و ۲۲ شماره از آن انتشار یافته، به همت «مدرسه علمیه صاحب‌الزمان﵇» اصفهان منتشر می‌گردد که از مراکز تابع «بنیاد علمی- فرهنگی هاد» است.

۳-۳-۳-۳-۳. پایان‌نامه

در «مرکز تخصصی اخلاق» قم تعداد ۴۳ پایان‌نامه در مقطع سطح سه دفاع شده و تعداد شش رساله در مقطع سطح چهار در دست تدوین است. همچنین در «مرکز تخصصی اخلاق» اصفهان تعداد پنج پایان‌نامه در مقطع سطح سه دفاع شده است.

۳-۳-۳-۳-۴. نشست‌های علمی

«تبیین مکتب اخلاقی- عرفانی نجف»؛ «چیستی و ابعاد اخلاق عرفانی امام»؛ و «انقلاب درونی و انقلاب جهانی» عناوین نشست‌های علمی این مجموعه است.

۳-۳-۳-۳-۵. تربیت

اجرای برنامه‌های فرهنگی و تربیتی به منظور تقویت ابعاد عملی اخلاق طلاب، از جمله برگزاری اردوی خانوادگی مشهد مقدس، دیدار با ابرار، جلسات انس، جلسات قرآن، توسل، دعا و عزاداری معصومان﵈، پیاده‌روی به سمت مسجد مقدس جمکران به صورت هفتگی، و استفاده از مشاوران حاذق برای ارائه راهکارهای اخلاقی از جمله فعالیت‌های تربیتی این بنیاد محسوب می‌شود.

۳-۳-۳-۳-۶. تبلیغ

انتشار دوماهنامه ***خُلُق*** که تاکنون ۹۰ شماره از آن منتشر شده، انتشار سالنامه اخلاقی- تربیتی ***خلق***، اعزام مبلغ در ایام تبلیغی، تولید و عرضه نرم‌افزار ***الهادی***، حضور در بسترگاه‌های فضای مجازی در قالب صفحات اخلاقی، از جمله فعالیت‌های تبلیغی «بنیاد علمی- فرهنگی هاد» است که «مؤسسه دارالهدی» مسئولیت آن را بر عهده دارد (بنیاد علمی، فرهنگی هاد، بی‌تا).

۳-۴. «گروه مدرسی اخلاق اسلامی» دانشگاه معارف اسلامی قم

۳-۴-۱. پیشینه

قرار گرفتن دروس معارف اسلامی در برنامه آموزشی مقطع کارشناسی کلیه رشته‌های تحصیلی دانشگاه‌ها و مراکز

آموزش عالی کشور و اهمیت این دروس در اسلامی شدن مراکز آموزش عالی و تقویت ایمان و معنویت نسل جوان دانشگاهی سبب شد در کل کشور یک مجموعه واحد به صورت رسمی و منسجم عهده‌دار تولید و تدوین متون این دروس شود. در همین زمینه و در نتیجه سال‌ها تجربه امور آموزشی و پژوهشی در اداره آموزش و سپس مرکز تدوین و برنامه‌ریزی متون درسی در زیرمجموعه معاونت استادان نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، در سال ۱۳۸۴ «دانشگاه معارف اسلامی» تأسیس شد. «گروه مدرّسی اخلاق اسلامی» در سال ۱۳۸۵ آغاز به کار نمود. این گروه که در گرایش اخلاق اسلامی به تربیت دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری می‌پردازد، یکی از گرایش‌های پنجگانه از رشته «مدرّسی معارف اسلامی» محسوب می‌گردد.

در سال ۱۳۹۷ این گرایش در مقطع کارشناسی ارشد تبدیل به رشته مستقلی با عنوان «مدرّسی اخلاق اسلامی» گردید. در حال حاضر حدود ۱۶۰ دانشجوی کارشناسی ارشد و دکتری در این گروه مشغول به تحصیل هستند. گرچه این دانشگاه به لحاظ ساختاری زیرمجموعه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری محسوب می‌شود، اما به لحاظ هویت حوزوی، هیأت امنا، ریاست و دانش‌پژوهان، مجموعه‌ای حوزوی نیز به شمار می‌رود.

۲-۴-۳. فعالیت‌ها

۱-۲-۴-۳. آموزش

فعالیت‌های این گروه شامل امور ذیل است:

- تدوین طرح‌های آموزشی برای تدریس اخلاق؛
- ارائه موضوعات اولویت‌دار اخلاقی برای دانشجویان؛
- ایجاد سرفصل‌های جدید در حوزه مربوط به مدرّسی اخلاق اسلامی.

۲-۲-۴-۳. پژوهش

«گروه مدرّسی اخلاق اسلامی» یکی از گروه‌های پنجگانه دانشگاه معارف اسلامی است که به تناسب پنج گرایش دروس معارف اسلامی در دانشگاه‌ها ایجاد شده است. گروه هدف و مخاطبْ کتب درسی، دانشجویان و دانش‌پژوهان مقطع کارشناسی دانشگاه‌ها، مراکز و مؤسسات علمی هستند. از اهداف این گروه در یک برنامه بلندمدت، تدوین و تألیف کتب درسی متناسب با شاخه‌های اصلی رشته‌های دانشگاهی است.

۱-۲-۲-۴-۳. انتشار کتاب

برخی از کتاب‌های درسی که توسط این گروه منتشر شده، عبارت است از: ***اخلاق اسلامی؛ عرفان عملی در اسلام؛ پژوهشنامه درس اخلاق و تربیت اسلامی دانشگاه‌ها؛ اخلاق و آداب دانشجویی؛ فلسفه اخلاق با تکیه بر مباحث تربیتی؛ رهیافتی بر اخلاق و تربیت اسلامی؛ اخلاق اسلامی: مبانی و مفاهیم؛ آیین زندگی***

(اخلاق کاربردی) ویژه رشته‌های علوم پزشکی؛ اخلاق در ورزش: اخلاق کاربردی ویژه رشته‌های تربیت بدنی و علوم ورزشی؛ اخلاق در خانواده؛ دانش خانواده و جمعیت؛ آشنایی با دانش اخلاق اسلامی: درآمدی بر فلسفه علم اخلاق اسلامی.

همچنین کتاب‌های ***از مسئله‌محوری تا فضیلت‌گرایی: نقدی بر تحویل‌گرایی در اخلاق؛ اخلاق نقد؛ مدل آرامش در اخلاق اسلامی و معنویت‌های جدید؛ عشق و دلبستگی از منظر عرفان، اخلاق و تربیت اسلامی؛ کاوشی در معنویت‌های نوظهور: بررسی ده جریان فعال در ایران؛ اعتکاف: آداب و آثار آن؛ سیره اخلاقی و سبک زندگی حضرت زهرا؛ عرفان‌های کاذب؛ راه‌های نفوذ و راه‌کارهای مقابله؛ اخلاق تدریس؛ اخلاق و رفتارهای جنسی؛ فلسفه اخلاق: مقالاتی در باب اخلاق هنجاری؛ اخلاق کاربردی و فرااخلاق؛ مأخذشناسی اخلاق؛ علم سلوک؛ مهارت‌های زندگی اجتماعی؛ سیره اخلاقی پیامبر اعظم (سلوک فردی)؛ سلوک و سقوط: نقد و بررسی اندیشه‌های اشو؛ پندار پنهان: بررسی و نقد آثار و اندیشه‌های پائولو کوئلیو*** از جمله کتاب‌های غیر درسی «دانشگاه معارف اسلامی» است که منتشر شده است.

۲-۲-۲-۴-۳. انتشار مجله

فصلنامه ***پژوهشنامه اخلاق*** مجله علمی- پژوهشی این گروه است که با هدف تولید و توسعه دانش در گستره اخلاق، ارائه و نقد مطالعات نظام‌مند استادان معارف اسلامی دانشگاه‌های کشور و توسعه روش‌شناسی اخلاق، متناسب با نیازهای پژوهشی جهان معاصر منتشر می‌شود. جهت‌گیری کلی نشریه چاپ مقالاتی است که نوآوری علمی در حوزه‌های گوناگون اخلاق اسلامی، اخلاق کاربردی و مطالعات تطبیقی آراء فیلسوفان اخلاق در غرب و متفکران مسلمان داشته باشد. تا کنون ۵۴ شماره از این مجله منتشر شده است (دانشگاه معارف اسلامی، بی‌تا).

۵-۳. «گروه اخلاق» پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

۱-۵-۳. پیشینه

«گروه اخلاق» ذیل پژوهشکده نظام‌های اسلامی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی تعریف شده است.

۲-۵-۳. اهداف

- کشف و تبیین نظام تربیتی و نظام اخلاقی اسلام؛
- آسیب‌شناسی تعلیم و تربیت و اخلاق در جامعه ایران؛
- شناخت و نقد مکاتب و نظام‌های اخلاقی و تربیتی؛
- جمع‌آوری، تحلیل و نقد تجارب تربیتی و اخلاقی در ایران، جهان اسلام و سایر جوامع بشری؛
- طراحی الگوهای فردی، اجتماعی و نهادی، سازمانی اخلاقی و تربیتی؛

- تبیین مبادی و مبانی نظام اخلاقی و تربیتی اسلام؛
- بازشناسی، نقد و احیا، بازپژوهی و بازپیرایی تراث اخلاقی و تربیتی اسلام.

۳-۵-۳. فعالیت‌ها

فعالیت‌های «گروه اخلاق» در قالب انتشار کتاب و نیز برگزاری نشست‌ها، کرسی‌ها و همایش‌های علمی صورت می‌گیرد.

۳-۵-۳-۱. انتشار کتاب

مجموعه کتاب‌های ***اخلاق الاهی*** (*آیت‌الله مجتبی تهرانی*)؛ ***مجموعه کتاب‌های سلوک اخلاقی***؛ ***اصلاح الگوی مصرف از منظر اخلاقی***؛ ***مبانی اخلاق در فلسفه غرب و فلسفه اسلامی***؛ ***درآمدی بر فقه اخلاق***؛ ***اخلاق پژوهش***؛ ***مسئولیت اخلاقی حکومت دینی***؛ ***اخلاق گفت‌وگو***؛ ***آراء اخلاقی علامه طباطبائی***؛ ***مدل‌سازی اخلاق مصرف***؛ ***درباره اخلاق تولید علم***؛ ***نظریه اعتدال در اخلاق اسلامی***؛ ***آراء اخلاقی ملاصدرا***؛ و ***اخلاق الهی/ آزمایش الهی*** کتاب‌های منتشر در این گروه است.

همچنین کتاب‌های ***تأثیر اخلاق اسلامی بر سبک زندگی***؛ ***نظام اخلاق خانواده در اسلام***؛ ***سلوک اخلاقی: طرح‌های قرآنی***؛ ***اخلاق الهی/ گناه و تقوا***؛ و ***مدل اسلامی اخلاق تولید*** در دست انتشار است.

برخی تحقیقات نیز در این گروه در دست انجام است؛ از جمله:

«آسیب‌شناسی اخلاق اجتماعی همگام با شکل‌گیری جامعه اسلامی در آیینه سور مدنی»؛ «چالش‌های فقه و اخلاق در حوزه روابط همسران: طبقه‌بندی و روش‌های حل آنها»؛ «راهبرد اخلاق اجتماعی در الگوی پیشرفت اسلامی- ایرانی»؛ «سلوک اخلاقی و اخلاق سلوکی در کلام و کردار نبوی»؛ «اخلاق پیشرفت با تأکید بر پیشرفت اقتصادی»؛ «اخلاق تجارت در اندیشه اسلامی»؛ «الگوی اخلاقی قرآن کریم در روابط والد- فرزندی»؛ و «مبانی اخلاق در قرآن و نظام‌واره قرآنی و روایی رشد اخلاقی کودک».

۳-۵-۳-۲. نشست‌های علمی

«دانش اخلاق خانواده در چهلمین سالگرد انقلاب اسلامی»؛ «شهود قلبی به‌مثابه منبع در اخلاق اسلامی»؛ و «عوامل کاستی‌زا در حوزه اخلاق» نیز عناوین نشست‌های علمی گروه اخلاق است.

۳-۵-۳-۳. همایش

«فلسفه اخلاق» عنوان همایش ملی برگزار شده توسط «گروه اخلاق» پژوهشگاه است.

۳-۶. «مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت»

۳-۶-۱. پیشینه

«مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت» با هدف تعمیق و گسترش مطالعات در دو مقوله بنیادین «اخلاق» و

«تربیت» و به منظور تربیت نیروی کارآمد، متخصص و متخلق به منظور تأمین نیازهای جامعه در زمینه مسائل اخلاقی، تربیتی، و خانواده در سال ۱۳۹۰ در شهر قم تأسیس شد و با کسب مجوزهای لازم از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در زمینه جذب دانش‌پژوه ممتاز برای برگزاری دوره‌های تحصیلات تکمیلی کارشناسی‌ارشد فعالیت می‌کند.

گرچه این مؤسسه به لحاظ ساختاری زیرمجموعه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری محسوب می‌شود، به لحاظ هویت حوزوی هیأت امنا، ریاست و دانش‌پژوهان، مجموعه‌ای حوزوی هم به شمار می‌رود.

۲-۶-۳. فعالیت‌ها

فعالیت‌های مؤسسه بر زمینه‌های آموزشی و پژوهشی متمرکز است:

۱-۲-۶-۳. آموزش

دانشکده اخلاق دارای گروه‌های علمی و رشته‌های تحصیلی «اخلاق کاربردی» و «تربیت اخلاقی» در مقطع کارشناسی ارشد است. تاکنون پنج دوره اخلاق کاربردی و هفت دوره تربیت اخلاقی در مؤسسه اجرا شده است.

۲-۲-۶-۳. پژوهش

۱-۲-۲-۶-۳. انتشار کتاب

تا کنون تعداد سیزده جلد کتاب در مؤسسه تولید شده است که کتاب‌های ***تربیت جوان در نهج البلاغه؛ اخلاق حریم خصوصی در مشاوره؛ عزت نفس معنوی و مقیاس آن؛ بخشش در خانواده؛ امیددرمانی با رویکرد اسلامی؛ تلاش بانشاط؛ با خود غریبه نباشیم؛ سبک‌های ارتباطی اهل‌بیت﵈ در تغییر نگرش؛ کمال‌گرایی نسبت به همسر و درمان آن؛ الفبای غیرت؛ اخلاق امر به معروف و نهی از منکر؛ سلامت معنوی در خانواده: مؤلفه‌ها و راهکارها؛ راهنمای مشاورین برای تقویت خودمهارگری نوجوان در فضای مجازی*** از جمله کتاب‌های اخلاقی آن به‌شمار می‌رود. علاوه بر این، تبدیل پایان‌نامه به کتاب نیز در دستور کار مؤسسه قرار دارد.

۲-۲-۲-۶-۳. پایان‌نامه

در این مؤسسه تعداد ۲۲ پایان‌نامه در رشته اخلاق کاربردی و ۱۸ پایان‌نامه در رشته «تربیت اخلاقی» دفاع شده است (مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت، بی‌تا).

۳-۷. «پژوهشکده اخلاق و روان‌شناسی اسلامی پژوهشگاه قرآن و حدیث»

۱-۷-۳. پیشینه

«پژوهشکده اخلاق و روان‌شناسی اسلامی» یکی از چهار پژوهشکده پژوهشگاه قرآن و حدیث و دارای سه

گروه «اخلاق کاربردی»، «اخلاق نظری»، و «روان‌شناسی اسلامی» است. آغاز به کار این مجموعه به سال ۱۳۹۱ برمی‌گردد.

۲-۷-۳. اهداف

۱. تبیین روشمند و علمی آموزه‌های اخلاقی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی مبتنی بر قرآن و حدیث؛

۲. نظریه‌پردازی در حوزه اخلاق، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی اسلامی و آشکار ساختن برتری‌های دیدگاه‌های اسلامی بر سایر دیدگاه‌ها و نظریه‌ها در این حوزه‌ها؛

۳. پاسخگویی به شبهات مطرح در حوزه اخلاق، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی اسلامی.

۳-۷-۳. فعالیت‌ها

فعالیت‌های پژوهشکده در قالب انتشار کتاب و مجلات علمی و نیز برگزاری نشست‌هاو کرسی‌های علمی صورت می‌گیرد.

۱-۳-۷-۳. پژوهش

۱-۱-۳-۷-۳. انتشار کتاب

برخی از کتاب‌هایی که توسط این گروه منتشر شده، عبارت است از: ***تزاحم اخلاقی در شبکه‌های اجتماعی: از چالش تا تصمیم***؛ ***فلسفه اخلاق در دایره عقل و نقل*** (ویراست دوم)؛ ***اخلاق همسایگی؛ درآمدی بر اخلاق هتل‌داری***؛ ***پژوهشی در فرهنگ حیا؛ الگوی تنظیم رغبت بر اساس مفهوم زهد اسلامی: الگوی نظری، مداخله درمانی*** و ***سنجش تجربی.***

همچنین کتاب‌های ***داوری اخلاقی در چالش‌ها و تزاحم‌های خانواده؛ اخلاق روابط اجتماعی در اسلام؛ اخلاق وکالت؛ روش اندیشه‌ورزی و اخلاق‌پژوهی درباره فناوری اطلاعات: رویکردی اسلامی؛ فایده‌گرایی اخلاقی از دیدگاه اسلام؛ مفهوم‌شناسی و روش‌شناسی اخلاق کاربردی اسلامی؛ صفات مکارم‌الاخلاق با رویکرد روان‌شناختی؛ فقه و اخلاق: وحدت یا تمایز؛*** و کتاب‌های ***مبانی کلامی اخلاق در اندیشه شیخ مفید؛ مبانی کلامی اخلاق در اندیشه شیخ طوسی؛ مبانی کلامی اخلاق در اندیشه فیض کاشانی؛ مبانی کلامی اخلاق در اندیشه شیخ صدوق؛*** و ***مبانی کلامی اخلاق در اندیشه ملامهدی نراقی*** از جمله آثار در دست انتشار است.

۲-۱-۳-۷-۳. انتشار مجله

فصلنامه علمی- پژوهشی ***اخلاق‌پژوهی*** که تاکنون ۱۴شماره از آن منتشر شده، درصدد است تا با نشر آثار علمی و

ارزنده، بستری مناسب برای نظریه‌پردازی، ژرف‌کاوی و طرح و تبیین مباحث نوین و مسائل نوپدید عرصه اخلاق‌پژوهی فراهم آورد و آوردگاه آراء و انظار اندیشمندان و فرهیختگان نواندیش و نظریه‌پرداز باشد.

۲-۳-۷-۳. نشست‌ها و کرسی‌های علمی

تا کنون نشست‌ها و کرسی‌هایی که در پی می‌آید، از سوی پژوهشکده برگزار شده است: «روش‌شناسی کاربردی در اخلاق وحیانی»؛ «ایده‌یابی قرآنی در دانش اخلاق: بررسی موردی اخلاق فناوری اطلاعات»؛ «الگوی مقابله با تنیدگی بر اساس قرآن کریم»؛ «زیست اخلاقی در هوای نفسانی: ارزیابی دینی چالش زندگی مسئولانه و مسئله حب ذات»؛ «رابطه دانشی فقه و اخلاق»؛ «نقش و جایگاه حدیث در دانش اخلاق»؛ «سویه‌های فکری چالش ازدواج‌گریزی و مواجهه با آن از منظر اخلاق اسلامی»؛ و «ضرورت خوانشی جدید از چالش‌های فراروی علم اخلاق اسلامی، از منظر عاملیت فضای دیجیتال» (پژوهشگاه قرآن و حدیث، بی‌تا).

۸-۳. «خانه اخلاق‌پژوهان جوان»

۱-۸-۳. پیشینه

حلقه نخستین تشکیل‌دهنده «خانه اخلاق‌پژوهان جوان» جمعی از طلاب و دانشجویان رشته فلسفه اخلاق بودند که در سال ۱۳۹۳ سنگ‌بنای این مجموعه را گذاردند. رفته‌رفته با همت جوانان مشتاق و حمایت و رهنمود استادان مطرح در رشته فلسفه اخلاق، این مجموعه فعالیت‌های خود را منسجم‌تر و پربارتر کرد تا اینکه امروزه «خانه اخلاق‌پژوهان جوان» به یگانه مؤسسه مردم‌نهادی تبدیل شده است که به شکل تخصصی در حوزه فلسفه اخلاق فعالیت می‌کند.

۲-۸-۳. فعالیت‌ها

۱-۲-۸-۳. پژوهش

۱-۱-۲-۸-۳. انتشار کتاب

تاکنون پانزده کتاب مهم انگلیسی‌زبان ترجمه شده که برخی از آنها انتشار یافته و برخی در دست انتشار است.

۲-۱-۲-۸-۳. نشست‌های علمی

برگزاری هشت نشست برای نوآموزان اخلاق؛ یازده نشست نقد کتاب‌های اخلاق؛ شش نشست دین و اخلاق؛ متن‌خوانی کتاب‌های اخلاق نیکوماخوس، ***الذریعه***، ***الملّه*** و کتاب ***Living Ethics***؛ و نشست ویژه «اخلاق معلولیت» از جمله فعالیت‌های علمی «خانه اخلاق‌پژوهان جوان» است.

۲-۲-۸-۳. کارگاه‌های علمی

به هدف ایجاد بستر برای ایده‌پردازان، اندیشمندان و پژوهشگران به منظور ارائه مباحث خود در حوزه اخلاق، تا کنون ۵۴ کارگاه فلسفه اخلاق برگزار شده است. معرفی مهم‌ترین کتاب‌های اخلاقی از برنامه‌هایی است که در حاشیه کارگاه‌ها انجام می‌شود. تا کنون سی کتاب توسط محققان و دانشجویان به مخاطبان معرفی شده است (خانه اخلاق‌پژوهان جوان، بی‌تا).

نتیجه‌گیری

۱. مقایسه وضعیت قبل و بعد از انقلاب اسلامی حاکی از آن است که تا پیش از انقلاب، به‌رغم برخی فعالیت‌های فردی، برای پیگیری امور علمی در زمینه‌های اخلاقی، مرکزی در حوزه علمیه قم وجود نداشته است. به برکت پیروزی انقلاب اسلامی، مراکز متعددی در حوزه علمیه قم تأسیس شد.

۲. در این مقاله از بین مراکز فعال در زمینه اخلاق، تنها به هشت مجموعه اشاره شد. گرچه مراکز فعال منحصر در این موارد نیست، لیکن به سبب محدودیت حجم نوشتار حاضر از یک‌سو و ضعف اطلاعات مربوط به سایر مراکز از سوی دیگر، انعکاس فعالیت‌های سایر مراکز میسر نشد. امید است در مقالات دیگر، ثمرات ارزشمند مجموعه‌های دیگر نیز ارائه شود.

۳. آغاز به کار این کانون‌ها پس از آن بود که در سال ۱۳۸۱ «واحد تربیت مربی اخلاق» مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی﵀ به اهتمام *علامه مصباح یزدی* تأسیس شد. به دنبال آن و در سال ۱۳۸۲ «گروه اخلاق و تربیت» پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی آغاز به‌کار کرد. «مؤسسه دارالهدی» که فعالیت‌های اولیه «بنیاد علمی- فرهنگی هاد» از آن شروع شده است، در سال ۱۳۸۳ مجوز خود را از اداره ارشاد دریافت کرد. «گروه مدرسی اخلاق اسلامی» دانشگاه معارف اسلامی قم در سال ۱۳۸۵ آغاز به کار نمود. فعالیت‌های «مؤسسهٔ آموزش عالی اخلاق و تربیت» نیز از سال ۱۳۹۰ شروع شد. «پژوهشکده اخلاق و روان‌شناسی اسلامی» پژوهشگاه قرآن و حدیث از سال ۱۳۹۱ آغاز به کار کرد. حلقه اولیه «خانه اخلاق‌پژوهان جوان» از سال ۱۳۹۳ فعالیت خود را آغاز کرد.

۴. مراکز موجود به لحاظ نوع فعالیت به چند دسته تقسیم می‌شوند. برخی از مراکز مانند «پژوهشکده اخلاق و معنویت» بر پژوهش در حوزه اخلاق متمرکز شده‌اند. برخی دیگر محور آموزش را برگزیده‌اند، هرچند فعالیت‌های پژوهشی را نیز از نظر دور نداشته‌اند. «مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت» از این دسته است. مراکز دیگری مانند «گروه مدرسی اخلاق اسلامی» دانشگاه معارف اسلامی قم آموزش و پژوهش را تلفیق کرده و هر دو را مد نظر قرار داده‌اند. در این بین، مراکزی همچون «بنیاد علمی- فرهنگی هاد» و «گروه اخلاق» مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی﵀ علاوه بر آموزش و پژوهش، تا حدی ابعاد تربیتی و تبلیغی را نیز مد نظر قرار داده‌اند.

۵. از کاستی‌های مشترک بین مراکز فعال در زمینه اخلاق آن است که فعالیت رسانه‌ای در این مجموعه‌ها از

قوّت لازم برخوردار نیست. ازاین‌رو، دسترسی به اطلاعات به‌روز شده فعالیت‌های مراکز از طریق پایگاه‌های اطلاع‌رسانی تقریباً امکان‌پذیر نیست. بنابراین، انتظار فعالیت‌های ترویجی در زمینه گسترش اخلاق در جامعه بی‌وجه است.

۶. مشکل دیگر مراکز فعال در زمینه اخلاق، ضعف ارتباط با یکدیگر است. نبود ارتباط جدی مراکز علاوه بر آنکه مانع هم‌افزایی آنها می‌شود، از یک‌سو به دوباره کاری و از دیگر سو به پوشش ندادن تمام نیازها می‌انجامد. ازاین‌رو، برقرار ساختن روابط مراکز، اقدامی راهبردی در جهت ترویج اخلاق و معنویت در حوزه و جامعه به‌شمار می‌رود. در این خصوص، مجموعه‌هایی که از جایگاه ستادی برخوردارند، نقش ویژه‌ای دارند.

۷. فعالیت مراکز عمدتاً در قم متمرکز است و حوزه‌های علمیه و سایر مجامع علمی در استان‌ها از آنچه در مراکز فعال قم انجام می‌شود، بهره چندانی نمی‌برند. بنابراین بسیار بجاست که به موازات تعمیق و گسترش فعالیت‌ها در قم، آثار آن به دیگر نقاط کشور نیز امتداد یابد.

۸. نقش‌آفرینی حداقلی در ارتقای سطح اخلاقی و معنوی جامعه و حتی حوزه‌های علمیه، نقطه ضعف دیگری است که مراکز فعال در زمینه اخلاق با آن مواجهند. گرچه ضعف برنامه‌ریزی مسئولان تهذیبی در حوزه و جامعه و یاری نخواستن نهادهای مسئول، از علل این ناکارآمدی محسوب می‌شود، اما احساس مسئولیت ناکافی مراکز نسبت به انجام تکلیف اجتماعی نیز بی‌تأثیر نیست.

۹. با اینکه به برکت جمهوری اسلامی مراکز متعددی- که ذکر برخی از آنها در این مقاله گذشت- در حوزه اخلاق تأسیس شده، مراکز کنونی برای تأمین نیازهای اخلاقی جامعه و حتی حوزهٔ علمیهٔ ناکافی است. بدین‌روی لازم است مراکزی با عِدّه و عُدّه بیشتر تأسیس شوند و به انجام فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی و به‌ویژه تربیتی و تبلیغی همت گمارند.

منابع

آقابزرگ تهرانی، محمدحسن، ۱۴۰۳ق، ***الذریعه الی تصانیف الشیعه***، گردآوری احمد حسینی اشکوری، بیروت، دارالأضواء.

آیت‌اللهی، زهرا و همکاران، ۱۳۹۷، ***دانش خانواده و جمعیت***، قم، معارف.

اترک، حسین، ۱۳۹۶، ***نظریه اعتدال در اخلاق اسلامی***، چ دوم، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

آزاد، حجت‌الله و احمد شاکرنژاد، ۱۳۹۸، ***درآمدی بر مطالعات معنویت***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

احمدپور، مهدی، ۱۳۹۵، ***آشنایی با دانش اخلاق اسلامی؛ درآمدی بر فلسفه علم اخلاق اسلامی***، قم، معارف.

ـــــ ، ۱۴۰۰، ***اخلاق تبلیغ دین: منشور اخلاقی مبلغان در سیره اهل‌بیت*** قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

ـــــ ، ۱۳۹۲، ***فقه و اخلاق اسلامی؛ مقایسه‌ای علم‌شناختی***، قم،پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

احمدپور، مهدی و همکاران، ۱۳۸۵، ***کتاب‌شناخت اخلاق اسلامی***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

احمدزاده، نوروزعلی، ۱۴۰۰، ***اخلاق حریم خصوصی در مشاوره***، قم، اخلاق و تربیت.

ارسطو، ۱۳۸۵، ***اخلاق نیکوماخوس***، ترجمهٔ محمدحسن لطفی تبریزی، تهران، طرح نو.

اسلامی، سیدحسن، ۱۳۸۳، ***اخلاق نقد***، قم، معارف.

اسلامی، محمدتقی، ۱۴۰۱، ***مدل‌های اخلاق کاربردی: پژوهشی روش‌شناختی***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

امیدوار، ا.ف، ۱۳۹۸، ***اخلاق تدریس***، چ نهم، قم، معارف.

امین، حسن، ۱۴۰۱، ***الفبای غیرت***، قم، اخلاق و تربیت.

انواری‌نسب، محمدامین، ۱۴۰۱، ***سبک‌های ارتباطی اهل‌بیت در تغییر نگرش***، قم، اخلاق و تربیت.

ایمانی خوشخو، محمدرسول، ۱۳۹۰، ***اخلاق ژنتیک از دیدگاه قرآن و اهل‌بیت***، قم، مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

باقری، حسین، ۱۳۹۵، ***مدل آرامش در اخلاق اسلامی و معنویت‌های جدید***، قم، معارف.

بقایی، یعقوب، ۱۴۰۱، ***بخشش در خانواده: ساخت بسته آموزشی بخشش در خانواده با رویکرد اسلامی***، قم، اخلاق و تربیت.

بوسلیکی، حسن، ۱۳۹۱، ***تعارضات اخلاقی و دانش اصول فقه***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

پسندیده، عباس، ۱۳۸۳، ***پژوهشی در فرهنگ حیا***، قم، مؤسسهٔ علمی فرهنگی دارالحدیث.

پینکافس، ادموند، ۱۳۸۲، ***از مسئله‌محوری تا فضیلت‌گرایی: نقدی بر تحویل‌گرایی در اخلاق***، ترجمهٔ حمیدرضا حسنی و مهدی علی‌پور، قم، معارف.

تاج‌بخش، علی، ۱۳۹۵، ***اخلاق در ورزش؛ اخلاق کاربردی ویژه رشته‌های تربیت بدنی و علوم ورزشی***، قم، معارف.

تهرانی، مجتبی، ۱۳۹۷، ***اخلاق الاهی: آزمایش الهی(جلد۹)***، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

جباران، محمدرضا، ۱۴۰۰، ***اخلاق پژوهش***، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

ـــــ ، ۱۳۹۶، ***درباره اخلاق تولید علم***، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

ـــــ ، ۱۳۹۲، ***سیره اخلاقی و سبک زندگی حضرت زهرا (علیهاسلام)***، قم، معارف.

ـــــ ، ۱۳۹۰، ***سیره اخلاقی پیامبر اعظم (سلوک فردی)***، قم، معارف.

جداری عالی، محمد، ۱۳۹۴، ***مدل‌سازی اخلاق مصرف***، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

حسنی‌نژاد، محمود، ۱۴۰۱، ***با خود غریبه نباشیم***، قم، اخلاق و تربیت.

حسین‌زاده، علی‌محمد، ۱۳۹۴، ***اخلاق گفت‌وگو***، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

حسینی، سیدعبدالرحیم، ۱۳۹۸، ***آراء اخلاقی ملاصدرا***، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

خلیلی، مصطفی، ۱۳۹۲، ***اعتکاف: آداب و آثار آن***، قم، معارف.

خواص، امیر و همکاران، ۱۳۸۸، ***فلسفه اخلاق با تکیه بر مباحث تربیتی***، قم، معارف.

داوودی، محمد، ۱۳۸۸، ***اخلاق اسلامی (مبانی و مفاهیم)***، قم، معارف.

دیبا، حسین و همکاران، ۱۳۹۸، ***نظریه‌های کلاسیک شناختی- تحولی در رشد اخلاقی***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

دیلمی، احمد و مسعود آذربایجانی، ۱۳۸۵، ***اخلاق اسلامی***، قم، معارف.

راهی، مصطفی، ۱۴۰۱، ***راهنمای مشاورین برای تقویت خودمهارگری نوجوان در فضای مجازی***، قم، اخلاق و تربیت.

رحمتی، حسینعلی، ۱۴۰۱، ***تزاحم اخلاقی در شبکه‌های اجتماعی: از چالش تا تصمیم***، قم، مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث.
ـــــ ، ۱۳۸۷، ***مأخذشناسی اخلاق***، تدوین معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی گروه اخلاق اسلامی، قم، صهبای یقین.
رمضانی، رضا، ۱۳۹۸، ***آراء اخلاقی علامه طباطبائی***، چ سوم، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
سالاری‌فر، محمدرضا و همکاران، ۱۳۹۷، ***درآمدی بر مبانی و روش‌های روان‌شناختی- تربیتی عفاف و حجاب***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
سبحانی‌نیا، محمدتقی، ۱۳۹۶، ***درآمدی بر اخلاق هتل‌داری***، قم، مؤسسهٔ علمی فرهنگی دارالحدیث.
سهرابی‌فر، وحید، ۱۴۰۲، ***درآمدی بر مطالعات معنویت در علوم انسانی***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
شاطری، روح‌الله، ۱۳۹۲، ***مسئولیت اخلاقی حکومت دینی***، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
شاکرنژاد، احمد، ۱۳۹۷، ***معنویت‌گرایی جدید: مؤلفه‌های مفهومی؛ لوازم اعتقادی و نشانه‌های گفتمانی***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
شاکرنژاد، احمد و همکاران، ۱۳۹۵، ***فرهنگ آثار عرفان اسلامی***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
شجاعی، امیراحمد، ۱۳۹۸، ***آیین زندگی (اخلاق کاربردی) ویژه رشته‌های علوم پزشکی***، قم، معارف.
شریفی، احمدحسین و همکاران، ۱۳۹۶، ***دانشنامه اخلاق کاربردی***، قم، مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
شریفی دوست، حمزه، ۱۳۹۲، ***عرفان‌های کاذب؛ راه‌های نفوذ و راه‌کارهای مقابله***، قم، معارف.
ـــــ ، ۱۳۹۲، ***کاوشی در معنویت‌های نوظهور: بررسی ده جریان فعال در ایران***، قم، معارف.
صادقی، هادی، ۱۳۹۹، ***فلسفه اخلاق در دایره عقل و نقل***، قم، طه.
صالحی، مرتضی، ۱۴۰۱، ***یگانه آشنا***، قم، خُلُق.
عالم‌زاده نوری، محمد، ۱۳۹۶، ***استنباط آموزه اخلاقی از متون و ادله لفظی***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
ـــــ ، ۱۴۰۰، ***درآمدی بر فقه اخلاق***، قم، خُلُق.
عالم‌زاده نوری، محمد و همکاران، ۱۳۹۲، ***نقش مربی در تربیت اخلاقی- معنوی***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
عبدی، حمزه، ۱۴۰۰، ***الگوی تنظیم رغبت بر اساس مفهوم زهد اسلامی: الگوی نظری، مداخله درمانی و سنجش تجربی***، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و پژوهشگاه قرآن و حدیث.
عجمی، هادی، ۱۴۰۱، ***تربیت جوان در نهج البلاغه***، قم، اخلاق و تربیت.
عفتی، قدرت‌الله، ۱۳۹۱، «نیم نگاهی به سیر شکل‌گیری حوزه علمیه قم»، ***مبلغان***، ش۱۵۰، ص ۷۳–۸۴.
غلامی، یوسف، ۱۳۸۴، ***اخلاق و رفتارهای جنسی***، قم، معارف.
غنوی، امیر، ۱۳۹۳، ***درآمدی بر فقه اخلاق***، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
فارابی، محمدبن محمد، ۱۹۹۱، ***الملّه***، تصحیح مهدی محسن، بیروت، دارالمشرق.
فتحعلی، محمود، ۱۳۸۷، ***فلسفه اخلاق: مقالاتی در باب اخلاق هنجاری؛ اخلاق کاربردی و فراخلاق***، قم، معارف.
فرهوش، مجتبی، ۱۴۰۱، ***کمال‌گرایی نسبت به همسر و درمان آن***، قم، اخلاق و تربیت.
فرهوش، محمد، ۱۴۰۱، ***عزت نفس معنوی و مقیاس آن***، قم، اخلاق و تربیت.
فرهوش، محمد و احمد انتصاری، ۱۴۰۱، ***امیددرمانی با رویکرد اسلامی***، قم، اخلاق و تربیت.
فرهوش، محمد و عماد رحیمی، ۱۴۰۰، ***تلاش بانشاط: تعدیل کمال‌گرایی افراطی***، قم، اخلاق و تربیت.
فصیحی، مهدی و همکاران، ۱۴۰۱، ***اخلاق امر به معروف و نهی از منکر***، قم، اخلاق و تربیت.
فضلی، علی، ۱۳۸۹، ***علم سلوک***، قم، معارف.
فلاح شیروانی، محمدرضا و کاظم دلیری، ۱۳۹۳، ***عرفان و بایسته‌های عرفان‌پژوهی در گفتگو با دانشوران***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
فولادی، محمد، ۱۳۸۷، ***اخلاق روزنامه‌نگاری***، قم، مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
کاظمی، حمیدرضا، ۱۳۹۳، ***برنامه درسی و تربیت اخلاقی (با نگاهی بر آثار علامه مصباح یزدی)***، قم، مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

کلانتری، علی‌اکبر، ۱۳۸۵، ***اخلاق و آداب دانشجویی***، قم، معارف.
کمالی وحدت، یاسین، ۱۳۹۵، ***عشق و دلبستگی از منظر عرفان؛ اخلاق و تربیت اسلامی***، قم، معارف.
کیلن، ملانی و جودیث اسمتانا، ۱۳۸۹، ***رشد اخلاقی: کتاب راهنما***، ترجمهٔ محمدرضا جهانگیرزاده، علیرضا شیخ شعاعی و سیدرحیم راستی‌تبار، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
محیطی اردکان، حسن و حسین احمدی، ۱۴۰۰، ***فلسفه اخلاق: فرا اخلاق و اخلاق هنجاری***، قم، مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
محیطی اردکان، حسن، ۱۳۹۸، ***نقش عرف در ارزش اخلاقی***، قم، مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
مسائلی، مهدی، ۱۴۰۱، ***عدالت در عداوت: بایسته‌های اخلاقی تعهد به عدالت در تخاصم و دشمنی***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
مصباح، مجتبی، ۱۳۹۲، ***بنیاد اخلاق (روشی نو در آموزش فلسفه اخلاق)***، قم، مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
مصباح یزدی، محمدتقی، ۱۴۰۲، ***پیش به سوی احیای اخلاق***، تدوین: عباس گرایی و هادی حسینخانی، قمهٔ مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
مظاهری، حسین، ۱۳۹۱، ***اخلاق در خانواده***، به کوشش امیرحسین بانکی‌پور فرد، قم، معارف.
مظاهری سیف، حمیدرضا، ۱۳۹۰، ***جریان‌شناسی انتقادی عرفان‌های نوظهور***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
ـــــ ، ۱۴۰۱، ***شبهه جنبش‌های معنوی: درآمدی بر پیشگیری و رهاسازی***، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
معلمی، حسن، ۱۳۹۴، ***مبانی اخلاق در فلسفه غرب و فلسفه اسلامی***، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
معن، حسین، ۱۳۸۷، ***تربیت توحیدی (ترجمه کتاب نظرات حول العداد الروحی)***، ترجمهٔ احمد ناظم، تحقیق سیدعلیرضا مددی، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
ملکوتی‌نیا، علی، ۱۳۹۷، ***اخلاق همسایگی***، زیر نظر محمدتقی سبحانی‌نیا، قم، دارالحدیث.
موحدی‌راد، مسلم، ۱۴۰۱، ***سلامت معنوی در خانواده: مؤلفه‌ها و راهکارها***، قم، اخلاق و تربیت.
موسوی‌زاده، سیدروح‌الله، ۱۳۹۱، ***سلوک و سقوط: نقد و بررسی اندیشه‌های اشو***، قم، معارف.
موسویان، سیدمحمد، ۱۳۹۲، ***پندار پنهان: بررسی و نقد آثار و اندیشه‌های پائولو کوئیلو***، قم، معارف
موفق، علیرضا و حامد پوررستمی، ۱۳۹۲، ***اصلاح الگوی مصرف از منظر اخلاقی***، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
مهریزی، عزیزالله، ۱۴۰۱، ***رنج گنج***، قم، خُلُق.
ناصری دولت‌آبادی، محمد، ۱۳۹۱، ***رسم بندگی***، قم، خُلُق.
نجارزادگان، فتح‌الله، ۱۳۸۳، ***پژوهشنامه درس اخلاق و تربیت اسلامی دانشگاه‌ها***، قم، معارف.
ـــــ ، ۱۳۸۶، ***رهیافتی بر اخلاق و تربیت اسلامی***، قم، معارف.
نورمحمدی، غلامرضا، ۱۳۹۰، ***مهارت‌های زندگی اجتماعی***، قم، معارف.
یثربی، سیدیحیی، ۱۳۸۴، ***عرفان عملی در اسلام***، قم، معارف.
Shafer- Landau, Russ, 2019, ***Living Ethics: An Introduction with Readings***, Oxford University Press.
https://farsi.khamenei.ir/
https://bonyadhad.ir
http://www.riqh.ac.ir
https://ethicshouse.ir
https://maaref.ac.ir
http://ueae.ir
http://rouyesh.iki.ac.ir
http://www.isca.ac.ir/Portal/home/?news/208417/208473/208595